

Niepowodzenia szkolne – współczesny problem oświaty?

Niepowodzenia szkolne, jest jednym z najpoważniejszych problemów, z którymi boryka się współczesny system oświaty, gdyż jest o trudny do zauważenia odpowiednio wcześnie. W związku z czym nie można z nim walczyć?

Czym są niepowodzenia szkolne?

Niepowodzenia szkolne odnoszą się do sytuacji, gdzie uczeń postępuje inaczej, niż wymaga tego szkoła. Ponadto są to rozbieżności pomiędzy określonymi celami, a osiągnięciami szkolnymi. Upraszczając sprawę, niepowodzeniami szkolnymi nazywamy niesprostanie ucznia wymogom szkoły, a więc te zjawiska, które powodują obniżenie poczucia własnej wartości u dziecka. Ale czy tylko u niego? Nie. Rodzice, których dzieci uczą się słabiej od innych często zastanawiają się, czy ich procesy wychowawcze są prawidłowe, czy mogliby coś zmienić. W podobnej sytuacji są również pedagodzy, gdyż to oni kreują procesy dydaktyczne w szkołach.

Oczywiście niepowodzeniami szkolnymi nazywamy sytuacje, gdy uczeń bardzo zdolny lub z ogromnymi możliwościami, zdolnościami, osiąga bardzo słabe noty, wystarczające zaledwie do warunkowej promocji do następnej klasy

Niepowodzenia wychowawcze przekładają się na problemy z nauką. Nieodpowiednio wpajane zasady moralne oraz poczucie obowiązku może „zaowocować” właśnie niepowodzeniami szkolnymi i trudnościami w porozumiewaniu się z rówieśnikami.

Chciałbym w tym miejscu zaznaczyć, że niepowodzenia szkolne to to samo, co niepowodzenia dydaktyczne. W tym znaczeniu dydaktyką nazwiemy wszystko, co ma bezpośredni oraz pośredni wpływ na jakość procesów kształcenia, a więc są to: podręczniki, metody kształcenia, efekty, jakie są osiągane przez uczniów na zajęciach lekcyjnych.

Niestety czasami bywa tak, że zamiast sukcesów pojawiają się problemy z dzieckiem, czy to na skutek jego problemów zdrowotnych czy też innych. Takie sytuacje zdarzają się w każdej, nawet najlepiej zorganizowanej placówce dydaktycznej, bez względu na ich podział. W takim przypadku, konsekwencją niepowodzeń dydaktycznych mogą stać się właśnie niepowodzenia w edukacji. A jeśli trudności z nauką pojawiają się już na bardzo wczesnym etapie to można przypuszczać, a nawet być pewnym, iż poszczególne trudności pojawią się w dalszej edukacji.

Badania nad zjawiskiem niepowodzeń szkolnych

Ze zjawiskiem niepowodzeń szkolnych mamy tak naprawdę do czynienia odkąd istnieje szkoła, natomiast w Polsce tym zjawiskiem zainteresowano się po raz pierwszy w latach 60-tych ubiegłego wieku. Zainteresowanie to zrodziło się na podstawie prac J. Kinopnickiego. Potem tym zjawiskiem zainteresowali się: H. Radlińska, M. Tyszkowska, Cz. Kupisiewicz, H. Spionek, W. Okoń.

To zjawisko przeżywa teraz odkrycie na nowo, gdyż są wprowadzane nowe ustawy dotyczące systemu edukacji, ponieważ polska szkoła musi swoje wymagania przystosować do potrzeb na rynku pracy i gospodarki narodowej do wymagań Unii Europejskiej. A to wymaga przyjrzenia się temu, co w szkołach występuje, a więc i z jakimi boryka się ona sama oraz jej wychowankowie.

Wszyscy badacze niepowodzeń stwierdzają jednogłośnie, że przyczyny tego zjawiska mają złożony charakter. Nie jednak już jednogłośnie zdania dotyczącego głównego czynnika warunkującego powodzenie lub niepowodzenia szkolne.

Są dwa główne nurty badań nad niepowodzeniami. Jedne z nich prowadzą do poszukiwania przyczyn niepowodzeń, a drugie możliwości zapobiegania im. Jest to związane z faktem,

kto te badania prowadził, a byli to: pedagodzy, psychologzy i socjolodzy. A najlepsze wyniki może dać tylko badanie kompleksowe, wykorzystujące wiele dyscyplin naukowych.

Jak dowodzą najnowsze badania szkoła jest nastawiona na prace przeważnie z osobami o średnich zdolnościach, przez co dochodzi do konfliktu na linii szkoła – uczeń zdolny lub szkoła – uczeń słaby, gdyż dla tych pierwszych poziom edukacji jest zbyt niski i jego potrzeby rozwijania swoich pasji, zdolności nie są adekwatne do możliwości, a dla drugich wymagany próg minimum wiedzy za wysoki.

Wiek XXI może być wiekiem wielkich zmian, gdyż na rynku pracy wzrasta potrzeba ludzi, którzy będą elastyczni zawodowo, a więc mieć odpowiednie kwalifikacje zawodowe z różnych dziedzin. W tym celu potrzeba wielu zmian, nie tylko w polityce, ale w samych procesach kształcenia. Co więcej, trzeba bardziej dostrzegać osoby, które mają trudności związane z nauką. Walka z tym zjawiskiem, powinny być głównym celem w wielu badaniach prowadzonych na terenach placówek oświatowych.

Pomimo, że kwestie przyczyn i w diagnozie badacze się spierają, nie mniej jednak wszyscy są zgodni co do faktu, iż trzeba podwyższyć efektywność pracy dydaktyczno-wychowawczej na różnych szczeblach. Zwłaszcza na nauczaniu początkowym. Chodzi głównie o to, aby obecny system zapewniał sukcesy wszystkim uczniom, a nie tylko tym, którzy sami są w stanie nadążać za podstawą programową.

Podczas badań przeprowadzonych nad metodami zwalczania niepowodzeń szkolnych wynika kilka istotnych aspektów.

Pierwszy z nich podkreśla, iż zjawisko drugoroczności nie odnosi należytego skutku, gdyż marginalizuje jednostkę. Powinno się stosować ten zabieg tylko w ściśle określonych przypadkach, które to są należycie zbadane i przeanalizowane, a nie jak karę za niechęć do nauki.

W drugim przypadku badacze twierdzą, iż zróżnicowanie ścieżek edukacyjnych odpowiednio wcześniej ma korzystny wpływ na rozwój społeczności uczniowskiej. Jednak w tym wypadku minusem dla dzieci jest zapewne fakt, iż w takim systemie indywidualne uzdolnienia dzieci nie mogą być rozwijane i kształtowane w należyty sposób.

Z trzeciego wnioski można dowiedzieć się, iż ocenianie odnosi się do stanu fragmentu wiedzy, który dzieci reprezentują w danym momencie. Natomiast nie jest to cała możliwość poznawcza danego ucznia. Dziecko w takim wypadku nie tylko powinno wiedzieć co potrafi, ale jak ewentualnie rozwiązać dany problem, tj. zastosować swoją wiedzę w praktyce.

Kolejnym aspektem jest fakt, że dzieci powinny wiedzieć jak walczyć z trudnościami w nauce, jak sobie organizować naukę by była ona jak najbardziej efektywna. Po za tym trzeba uczyć młode pokolenia, jak rozwijać swoje zainteresowania, jak dalej wybierać szkołę. Orientacja w tego typu zagadnieniach życiowych może być świetną profilaktyką, która może odegrać kluczową rolę w zapobieganiu niepowodzeniom.

Innym aspektem, o którym dowodzą wspomniane przeze mnie badania, świadczą, iż metody walki z niepowodzeniami powinny być zróżnicowane, tj. podzielone na różne sposoby. Szerzej o nich wspomnę dalej.

Ostatnią kwestia, o której świadczą badania to efektywność pracy szkoły, o której rozstrzygają nauczyciel. Co więcej to oni wpływają na stan niepowodzeń szkolnych, dlatego czasami kluczowym faktem w pokonywaniu trudności szkolnych, jest wiedzieć jak wygląda praca nauczyciela z dzieckiem, a nie np. czym zajmują się jego rodzice.

Badania nad niepowodzeniami szkolnymi trwają do dnia dzisiejszego. Pocięszający jest fakt, iż zmierzają one do zabiegania niepowodzeniem, a nie tylko wprowadzeniu systemu, który „leczyłby” takową przypadłość.

Podział niepowodzeń dydaktycznych

Niepowodzenia szkolne występują w każdej placówce oświatowej, czy to publicznej czy prywatnej. Dostępne są dwa podziały tych niepowodzeń. Poniżej spróbuje je opisać.

Pierwszy podział niepowodzeń mówi o niepowodzeniach: jawnych, ukrytych i nieodwracalnych. O tej ostatniej grupie mówi się tak naprawdę najmniej. Podział tylko na jawne oraz ukryte niepowodzenia jest chyba najbardziej popularnym, jak również najczęściej występującym w literaturze.

Do jawnych zaliczamy przede wszystkim taką sytuację, gdy dziecko nie spełnia oczekiwań nauczyciela, w skutek czego otrzymuje ocenę negatywną. Nota ta jednak nie jest oceną końcową, w skutek czego można jeszcze nadrobić w tym momencie ewentualne braki. Jednak chęć do tego musi wykazywać nie tylko sam uczeń, ale również nauczyciel. Ponieważ między tymi osobami musi być nawiązana nic porozumienia i współpracy. Dziecko w tym wypadku w żadnej mierze, nie może się bać swojego nauczyciela, a zadawanie pytań nie powinno być kwestią wstydu czy poczucia, że jest kimś gorszym od innych członków danej społeczności klasowej. Inną konsekwencją przy braku reakcji nauczyciela na tym etapie, powoduje, iż dziecko otrzymuje słabe oceny, a nawet pozostanie na następny rok w tej samej klasie.

Do niepowodzeń ukrytych zaliczamy takie sytuacje, kiedy dziecko nie radzi sobie z danym zagadnieniem czy problemem postawionym mu w szkole, nie zgłasza ono tego faktu nauczycielowi, a ten nie zdaje sobie sprawy z zaistniałej sytuacji i zamiast rozwiązać problem, podąża z materiałem dalej. Oczywiście przy nie rozwiązaniu sprawy na tym etapie, niepowodzenie ukryte może stać się jawnym.

Ostatnim rodzajem przy tym podziale, jest najmniej poruszany rodzaj niepowodzeń, a mianowicie niepowodzenia nieodwracalne. Mamy do czynienia z nim w momencie, gdy odpowiednio wcześniej nauczyciel nie zadba o ucznia z trudnościami w nauce. Zbyt długie borykanie się ze zjawiskiem niepowodzeń prowadzi do: niższej samooceny, wagarów, ucieczek z domu. Na dalszym etapie edukacji dochodzi do tzw. odsiewu szkolnego, a więc całkowitej rezygnacji z procesu kształcenia.

Istnieją cztery fazy rozwoju niepowodzeń szkolnych. Przedstawiony jest tam mechanizm pojawienia się niepowodzeń szkolnych. J. Konopnicki stwierdza, że pierwszymi objawami niepowodzeń jest stwierdzenie przez dziecko, że wszyscy inni są lepsi, nie ma ono chęci do nauki. W fazie drugiej pojawia się odpisywanie od kolegów z klasy zadań domowych. Przyczyną oszukiwania nauczycieli jest fakt, że uczeń ma tak duże braki, że nie radzi sobie z zaległościami. Kolejnym etapem jest już pojawianie się sporadycznych ocen negatywnych oraz brak zainteresowania się wszelkimi formami współpracy ze szkołą. Ostatnim etapem niepowodzeń jest zjawisko drugoroczności, czyli pozostania w tej samej klasie na kolejny rok.

Istnieje jeszcze podział niepowodzeń szkolnych na wychowawcze i dydaktyczne. Oby dwie definicje niepowodzeń podałam wcześniej.

Jeśli chodzi o podział niepowodzeń dydaktycznych to one dzielą się na jawne i ukryte. Zarysowany podział w tym momencie jest taki sam jak przy wcześniejszym podziale. Różnica pojawia się przy podziale jawnych trudności w nauce, a mianowicie dochodzi tutaj do podziału na przejściowe oraz względnie trwałe.

Przejściowymi niepowodzenia szkolnymi nazywamy takie sytuacje, gdy uczeń ma chwilowy problem z opanowaniem nauki, np. przy kilkudniowej nieobecności w szkole na skutek choroby. Jednak szybko ten problem się rozwiązuje. Oczywiście trzeba zaznaczyć, iż brak reakcji ze strony pedagoga może spowodować przejście tego zjawiska do względnie trwałego, a więc takiego, który utrzymuje się przez dłuższy okres czasu. A te w konsekwencji przekształca się w zjawisko drugoroczności lub odsiewu, a więc to, co przy wcześniejszym podziale nazwałam nieodwracalnymi.

Sposoby pomocy uczniom z niepowodzeniami szkolnymi

Niepowodzenia szkolne powodują wśród uczniów ogromne problemy z własną naturą. Szkoła jest zobowiązana zapobieganiu temu zjawisku. Jej obowiązkiem jest zapewnienie odpowiedniej pomocy, aby minimalizować te braki w jak największym stopniu. W tym celu opracowano szereg metod do walki z trudnościami dydaktycznymi. Do najważniejszych można zaliczyć: profilaktykę pedagogiczną, diagnozę pedagogiczną, terapię pedagogiczną. Wszystkie te metody uzupełniają się one wzajemnie. A sukces i skuteczność jest tym większa, im więcej współpracują ze sobą nauczyciel i dom rodzinny dziecka, a nie tylko nauczyciel z dzieckiem.

Profilaktyka ma za zadania zapobiegać popełnianiu błędów metodycznych przez nauczyciela. Jednym głównych czynników, które wzbogacają naukę to nauczanie problemowe. Dzięki jasno postawionemu problemowi, dziecko zaczyna na nowo interesować się nauką. A dzięki poszerzeniu możliwości pracy o pracę w grupie nauka może odbyć się poprzez zabawę, co dodatkowo wspólnie pokonuje się trudność, wymienia się poglądy, wyrabia sposób myślenia, a co ciekawe powoduje interakcje grupowe, jak również dziecko uczy się w ten sposób pracy zespołowej.

Diagnozę w terapii stawia się poprzez rozmowę z dzieckiem, ich rodzicami, obserwacje uczniów w różnych sytuacjach, wywiad środowiskowy również może być pomocne, analiza prac uczniów, a także współpraca z innymi nauczycielami czy rodzicami dziecka. Działania te wykonuje się w celu poznania życia uczniów w szkole, jak również poza nią, poznanie zainteresowań, zdolności, charakteru. Wiedza z tych dziedzin może być bardzo przydatna przy dotarciu do samego zainteresowanego. Jednak pierwszym krokiem jaki powinna wykonać szkoła to jest okresowa kontrola postępów w nauce. Kontrolę tą powinni wykonywać nauczyciela, odbywać się powinna po zakończeniu danego działu, a więc tradycyjne kartkówki, testy, sprawdziany, które są potem oceniane. Noty te wskazują na ewentualne postępy w nauce, ale powinny być też podstawą do kierowania osób do odpowiednich grup wyrównawczych.

Kolejnym przykładem pomocy jest terapia pedagogiczna, która może odbywać się w grupie lub też indywidualnie. Tutaj dziecko jest kompleksowo poddawane zmianą, a więc nie tylko podejmuje się środki zmierzające do likwidacji braków wiedzy, pracuje się również z samym dzieckiem, by uwierzyło ono we własne możliwości i zdolności. Terapeuta stara się też przywrócić chęć do nauki. Braki w wiedzy niweluje się poprzez pomoc pozalekcyjną, czy zaleca się wykonanie uczniom indywidualizowanej pracy domowej, wskazane są też indywidualne konsultacje, a na lekcjach osoby słabsze otacza się specjalną opieką, polegającą na kierowaniu uczniem przy wykonywaniu danych poleceń. Rodzice są również zaangażowani w ten proces, gdyż oni muszą wpływać dydaktycznie i wychowawczo na swoją pociechę. Jednak, jeśli te działania nie odniosą pożądanego efektu i dziecko dalej będzie wykazywało braki, nauczyciel może skierować je do odpowiedniej grupy wyrównawczej. W takich grupach próbuje się minimalizować braki w nauce.

Innym przykładem sposobu rozwiązywania niepowodzeń szkolnych jest usadzenie dziecka w szkole z osobą, która szybciej przyswaja sobie materiał szkolny, ale nie wykazuje też żadnych zaległości w nauce. Pozwala to na wyrównanie poziomu wiedzy wśród uczniów.

Nie ma jednak nic skuteczniejszego, ponad to, aby jak najszybciej dostrzec problem, jakimi są niepowodzenia szkolne. Gdyż każda reakcja podjęta odpowiednio wcześniej powoduje zapobieganie poważnym konsekwencjom. Działania korekcyjne mogą wyjść od strony pedagoga, psychologa, nauczyciela czy kogoś z rodziców bądź też prawnych opiekunów. Kluczem do sukcesu przy tych działaniach jest również systematyczność, a nie tylko pomoc doraźna, gdyż systematyka wymusza na dziecku określone zachowania, nawyki, które będą owocowały w przyszłości.

Bibliografia:

- Chojecka M. (red.), Przyczyny niepowodzeń szkolnych. W świecie badań lekarzy pedagogów i psychologów, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1975
- Domagała – Kręciach A., Powodzenia i niepowodzenia szkolne, [w:] Wychowawca, nr 2/2003
- Dyrda B., Niepowodzenia szkolne uczniów zdolnych, Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls, 2007
- Konopnicki J., Molak A., Skórny J., Psychologia wychowawcza, Warszawa, PWN, 1966
- Marek-Rurek M., Niepowodzenia szkolne a niedostosowanie młodzieży, Warszawa, Nasza Księgarnia 1976
- Mróz T., Struktury treści w studiowaniu dydaktyki, Zielona Góra, WSP, 1994
- Skorek E. M., Terapia pedagogiczna, T. I, Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls, 2007
- Tuczak B., Niepowodzenia w nauce, Poznań, G&P Oficyna Wydawnicza, 2006
- Wójcik B., Niepowodzenia szkolne – problem ogólnoeuropejski, źródło: <http://www.psp5.pionki.pl/tsecret/niepow/niepow.html> (stan na dzień: 22.11.2010 r.)
- Źródło: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id=3895277> (stan na dzień: 22.11.2010 r.)

Streszczenie:

Niepowodzenia szkolne odnoszą się do sytuacji, gdzie uczeń nie radzi sobie z wymaganiami, jakimi stawia przed nim szkoła. Niestety nie zauważenie w porę, potęguje problemy szkolne, m.in. gorsze oceny, brak motywacji do nauki, a w konsekwencji opuszczanie zajęć lekcyjnych, drugoroczność. Dopiero w późniejszym okresie podejmuje się działania, mające na celu pomoc trudnemu uczniowi. Nie jest to jednak stały schemat, który może być stosowany we współczesnym systemie oświaty.

Informacja o autorze:

Marcin Misztal magister pedagogiki w Wyższej Szkole Lingwistycznej w Częstochowie. Kierunek ten został wybrany ze względu na zainteresowania oraz możliwość pomocy innym.

Oświadczam, iż przedstawiony powyżej materiał nie był dotąd nigdzie publikowany.

Misztal Marcin